

Innhold i kapitlene

Kapittel 1: Skriftkunne og språkmedium 29 JAN RAGNAR HAGLAND, AGNETE NESSE OG HILDEGUNN OTNES

1	Allment.....	31
2	Skriftkunne eller “literasitet”	31
2.1	Skriftkunne i Noreg frå mellomalderen og framover i tid	32
2.2	Skriftkunne i rettsleg samanheng	33
2.3	Skriftkunne utanom rettsstellet	35
2.4	Skriftkunne i manuskript og skriftkunne i bøker	39
2.5	Trykkeri i Noreg	44
2.6	Leseopplæring	48
2.7	Om lese- og skrivekunne og folkeleg bruk av etterreformatoriske runer på 1800-talet	49
3	Skriftsystem	51
3.1	Runeskrift – den eldre runerekkja	51
3.2	Dei yngre runene	53
3.3	Etterreformatoriske runer	55
3.4	Digrafi	55
3.5	Det nye skriftsystemet – skrift med latinske bokstavar	56
3.5.1	Handskrift	57
3.5.2	Boktrykk	63
3.5.3	Fraktur eller antikva?	63
3.6	Punktskrift	66
4	Medium til formidling av skrift og konsekvensar for tekstforming	68
4.1	Teknologiar til utforming av skrift	70
5	Skrift og opplæring	72
5.1	Mellomalder og eldre nytid	72
5.2	Nytid frå 1800 til i dag	74
6	Skriving i digitale medier	77
6.1	Digitale skriveverktøy og skriveprosesser	77
6.2	Internett som skrivearena	80
6.2.1	Det hypertekstuelle	81
6.2.2	Det multimodale	82

6.2.3	Det interaktive og sosiale	83
6.2.4	Det uformelle og muntligpregede	84
6.3	Digitale sjangrer og skrivepraksiser	86
6.4	Digitale medier og skriftkulturens grenser	94
7	Radio og fjernsyn: Muntlige medier	96
7.1	Tale til hele folket	96
7.2	Standardtalemål og dialekt	99
7.3	Omgangstone	106
7.4	Ulike program, ulike normer	109
7.5	Typiske trekk ved språket – tiår for tiår	114

Kapittel 2: Uformelt talespråk **119**

JAN SVENNEVIG OG INGRID KRISTINE HASUND

1	Innledning	121
2	Slang	122
2.1	Hva er slang?	122
2.2	Norsk slanghistorie	124
2.2.1	Før 1900-tallet	124
2.2.2	Perioden 1900–1950	124
2.2.3	Perioden 1950–2000	126
3	Banning	129
3.1	Introduksjon	129
3.2	Banning før 1900-tallet	129
3.3	Banning på 1900- og 2000-tallet	134
4	Pragmatiske partikler	138
4.1	Introduksjon	138
4.2	Partikkelen <i>bare</i>	140
4.2.1	<i>Bare</i> som demper	142
4.2.2	<i>Bare</i> som forsterker	142
4.2.3	<i>Bare</i> som sitatmarkør	145
4.3	Partikkelen <i>liksom</i>	146
4.3.1	Fra konjunksjon til pragmatisk partikkel	146
4.3.2	<i>Liksom</i> som demper	149
4.3.3	<i>Liksom</i> som forsterker	151
4.3.4	<i>Liksom</i> brukt for å binde sammen elementer	151
4.3.5	<i>Liksom</i> brukt for å appellere til samtalepartnern	152
4.3.6	<i>Liksom</i> som sitatmarkør	152
4.4	Partikkelen <i>nå</i>	154

4.4.1	<i>Nå</i> som konsessiv partikkel	155
4.4.2	<i>Nå</i> som affektiv og epistemisk forsterker	156
4.4.3	<i>Nå</i> som deontisk forsterker	157
4.4.4	Tilbakegang i frekvens	158
4.5	Betydningsutvikling hos pragmatisk partikler	160
5	Avslutning	160
	Transkripsjonsnøkkel	161

Kapittel 3: Geografisk og sosial variasjon **163**

IVAR BERG, EDIT BUGGE, UNN RØYNELAND OG HELGE SANDØY

1	Tida fram til 1600	165
1.1	Kjeldegrunnlaget	165
1.2	Metodiske utfordringar	166
1.3	Geografisk variasjon i gammalnorsk	167
1.3.1	Dialektkilje i gammalnorsk	168
1.3.2	Konservative og innovative dialektar	170
1.4	Dialektkløyvinga i seinmellomalderen	171
1.4.1	Kvantitetsomlegginga	171
1.4.2	Jamvektsregelen og vokalreduksjon	172
1.4.3	Assimilasjon og differensiasjon	175
1.4.4	Kvantitetsavhengige endringar	178
1.4.5	Morfologiske endringar	183
1.5	Sosial variasjon	186
1.5.1	Eit høgre talemål i mellomalderen?	186
1.5.2	Kongebrev, bispebrev, bondebrev og andre brev	188
1.5.3	Kyrkjespråk	188
1.6	Nokre perspektiv	189
2	Norsk talemål i tida frå 1600 til 1800	190
2.1	Kjeldesituasjonen	190
2.2	Norsk talemål kring 1600	193
2.3	Dialektområda	194
2.4	Fonologiske endringar	195
2.4.1	Kvantitet	195
2.4.2	Vokalendringar	196
2.4.3	Konsonantendringar	199
2.5	Morfologiske endringar	200
2.5.1	Svarabhaktivokalen	200
2.5.2	Verb: Person- og talbøying	200

	2.5.3	Pronomen	201
	2.5.4	Nektingsadverbet	204
	2.6	Syntaks: Sin-genitiv	204
	2.7	Samferdsle og demografiske endringar	205
	2.8	Den andre kjende koiné-dialekten i landet	207
	2.9	Sosial variasjon	208
3		Talemålet mellom 1800 og 1950	212
	3.1	Kjeldesituasjonen	212
	3.2	Norsk talemål kring 1800	214
	3.3	Fonologiske endringar	214
	3.3.1	Fonologiske endringar: Reduksjon i talet på vokalfonem	214
	3.3.2	Konsonantforandringar	215
	3.4	Morfologiske endringar	218
	3.4.1	Substantiv	218
	3.4.2	Verb	222
	3.4.3	Genusbøying i adjektiv	224
	3.5	Syntaks: Dativ	225
	3.5.1	Geografiske endringar	225
	3.5.2	Syntaktiske mønster	229
	3.6.	Endringstempoet og endringsomfanget	230
4		Talemålet i byer og industristeder	231
	4.1	Før 1600	232
	4.2	1600–1800	232
	4.3	1800–1945	234
	4.4	Nye byer – og nye bymål	237
	4.5	1945 og framover	239
5		Utjamning og ny variasjon frå ca. 1945 til i dag	240
	5.1	Innleiing	240
	5.2	Studie av språkleg variasjon og endring	241
	5.3	Samfunnsendringar og språkendringar	242
	5.4	Auka dialektaksept og auka dialektnivellering	243
	5.4.1	Frå diglossi og dialektskifte til auka aksept for dialektbruk ...	243
	5.4.2	Dialektnivellering	246
	5.5	Dialektdaude og dialektbevaring	248
	5.6	Ulike utviklingstendensar	249
	5.6.1	Austlandet	250
	5.6.2	Resten av landet	250
	5.7	Regionalisering og regionale talemål	252
	5.8	Dialektblanding, bidialektisme og ny diglossi	253
	5.9	Ny variasjon – nye varietetar, stilar og register	255

Kapittel 4: Namn **257**

INGE SÆRHEIM OG KRISTOFFER KRUKEN

<i>Del 1: Innleiing</i>	259
1 Namn – identifikasjonsmerke og språkkjelder	259
1.1 Nokre kjennemerke ved ordklassen proprium	260
1.2 Kjelder	262
1.3 Namneforskning og tolkingsutfordringar	263
1.4 Namn i språkhistorisk samanheng	266
1.4.1 Namn som identitetsmerke og stridsemne	266
1.4.2 Spegling av kulturimpulsar og språkmøte	269
1.4.3 Nokre språklege utviklingsdrag	270
 <i>Del 2: Stadnamn</i>	 274
2 Stadnamn – laging og bruk fram til ca. år 1000 e.Kr.	274
2.1 Finst det eit førindoeuropeisk namnesubstrat i Noreg?	274
2.2 Alderen til dei eldste naturnamna og parallellar andre stader i Europa	275
2.3 Avleiing med suffiks eller laging til eit ord?	277
2.4 Gamle usamansette namn på øyar, fjordar, elvar og innsjøar	278
2.5 Avleiingsmåtar i gamle naturnamn	282
2.6 Landsnamnet og gamle områdenamn	283
2.7 Kriterium for datering av gardsnamn	286
2.8 Usamansette gardsnamn	289
2.9 Gardsnamnklassar	290
2.10 Namn i vesterveg	293
3 Stadnamn – laging og bruk frå ca. år 1000 e.Kr. fram mot vår tid	295
3.1 Namn på gardsbruk, husmannsplassar og settrar	295
3.2 Namn på byar og namn i byar og tettstader	297
3.3 Naturnamn og teignamn	300
3.4 Nokre grammatiske særdrag	302
3.4.1 Bunden form	302
3.4.2 Tonelag	304
3.4.3 Samansetjing	306
3.4.4 Preposisjonsbruk	307
3.5 Fornorsking av fylkesnamn, heradsnamn, bynamn m.m.	308
3.6 Skrivemåten av stadnamn	310
4 Samiske og kvenske (finske) stadnamn	312

<i>Del 3: Personnamn</i>	316
5 Personnamn i førreformatorisk tid	316
5.1 Førhistorisk tid og vikingtida	316
5.1.1 Namn i dei eldste runeinnskriftene	316
5.1.2 Namngjevingsmåtar	318
5.1.3 Namnebruken fram mot og under vikingtida	319
5.1.4 Gamle nordiske namneledd	321
5.2 Mellomalderen	322
5.2.1 Namn frå andre språk	322
5.2.2 Namnebruk og namnemotar	323
5.2.3 Variasjon i namnebruken	324
5.3 Tilnamn	325
6 Personnamn i etterreformatorisk tid	326
6.1 Frå reformasjonen til 1700-talet	326
6.1.1 Kjelder	326
6.1.2 Namnebruk	327
6.2 1800-talet	333
6.2.1 Kjelder	333
6.2.2 Nylaga namn	336
6.2.3 Dobbeltamn	339
6.2.4 Slektsnamn brukte som fornamn	341
6.2.5 Den nordiske namnerenessansen	344
6.2.6 Andre trekk på 1800-talet	347
6.3 Etter 1900	352
6.3.1 Kjelder	352
6.3.2 Lov om personnamn	352
6.3.3 Namnebruk	354
6.4 Etternamn og slektsnamn	361

Kapittel 5: Fagspråksarbeid

365

JOHAN MYKING, SYLVI DYSVIK OG HÅVARD HJULSTAD

1 Innleiing og oversyn	367
1.1 1900-talet – det viktige hundreåret for norsk fagspråksarbeid	367
1.2 1900-talet i fagspråkleg omriss	367
1.3 Kva er “allmennspråk” og “fagspråk”?	369
1.4 Kvar går grensa mellom fagspråk og allmennspråket?	370
1.5 Terminologiske arbeidsprinsipp i historisk sveip	370
1.6 Primær og sekundær termdanning	371

1.7	Terminologisering og metaforisering – indre diakroni	373
2	Nasjonalt terminologiarbeid fra RTT til Språkrådet	374
2.1	Nasjonalt terminologiarbeid og nasjonale terminologiorgan	374
2.2	“Sprogkomiteen” av 1897 og oppfølgere	375
2.3	Rådet for teknisk terminologi av 1938	377
2.4	Rådet for teknisk terminologi av 1957	379
2.5	Fagspråklig usus – en særlig utfordring	380
2.6	Rådet for teknisk terminologi og Foreningen for teknisk terminologi	381
2.7	Avvikling	382
2.8	Terminologiarbeidet i Norsk språknemnd og Norsk språkråd	383
2.9	Andre terminologiprojekter med nasjonal betydning	383
2.9.1	EØS/EU-terminologien	383
2.9.2	Medisinske kodeverk: ICD-10	384
2.9.3	LEXIN	384
2.9.4	Artsdatabanken	385
2.10	Etter 2001: Omdanning og “utgreiingsdiskurs”	386
3	Nynorsk terminologi og nynorske terminologiressursar	387
3.1	Innleiing	387
3.2	Den første tida	388
3.3	Aktørar og viktige fagområde	388
3.3.1	Medisin og helsefag	389
3.3.2	Landbruk	389
3.3.3	Tekniske fag	390
3.3.4	Militærstell	390
3.3.5	Jus	390
3.4	Nyare fagordlister, fagordbøker og leksikon	391
3.5	Dømet kjemi: Nynorsk avløyning med internasjonale førebilete	392
3.6	Revisjon av det juridiske stilidealet	395
3.6.1	Readjektiverte samansetningsledd – ein ny konstruksjon? ..	397
3.6.2	1980- og 1990-talet: Purismekritikk og terminologi som eige frontavsnitt	398
3.6.3	“Prinsippet nynorsk” i terminologiarbeidet	402
4	Eit sentralt domene – oljespråket	403
4.1	Faste og flytande termar	403
4.2	Tidleg domeneerobring – domenetapet hindra	404
4.3	Terminol-prosjektet og oppfølginga av det	406
4.4	Argumenta for fornorsking	407
4.5	Hovudprinsippa for termdanning på norsk	408
4.6	Suksess eller fiasko?	410

4.7	Er språkplanlegging mogeleg?	412
5	Nokre hovudtendensar i norsk fagspråkshistorie	413
5.1	Staten som garantist	413
5.2	Termdanning på norsk	414
5.3	Engelsk, men ikkje berre engelsk	414
5.4	Fagspraksarbeidet: Frå ingeniørideal til språkpolitikk	415

Kapittel 6: Andre språk i Noreg

417

TOVE BULL, ESPEN KARLSEN, ELI RAANES OG ROLF THEIL

1	Presentasjon og innleiing	419
1.1	Opptakt	419
1.2	Norsk i kontakt	421
1.2.1	Keltisk	422
1.2.2	Latin og gresk	422
1.2.3	Frisisk	423
1.2.4	Angelsaksisk	423
1.2.5	Mellomnedertysk	424
1.2.6	Fransk	424
1.2.7	Høgtysk	425
1.2.8	Nederlandsk	425
1.2.9	Svensk og dansk	426
1.2.10	Engelsk	428
1.3	Konklusjon	429
2	Finsk-ugrisk, med hovudvekt på samisk	429
2.1	Ei lang, felles historie	429
2.1.1	Innleiande merknader	429
2.1.2	Kva veit vi om språkforholda i dei eldste tidene?	431
2.1.3	Metodologi og ideologi	433
2.1.4	Språkhistorieforskinga versus historie- og arkeologiforskinga	434
2.1.5	Eit alternativt syn	435
2.2	Politiske og sosiale føresetnader for språkkontakten	436
2.2.1	Frå først av fanst det ingen assimilasjons- og fornorskingspolitikk	436
2.2.2	Endringar i nyare tid	440
2.3	Finsk/kvensk i Noreg	444
2.4	Samiske substratdrag i norsk	446
2.4.1	Generelt om samisk påverknad på norsk	446

	2.4.2	Relevante særdrag ved finsk-ugrisk	447
	2.4.3	Fellesskandinavisk/urnordisk tid	448
	2.4.4	Språkdrag som oppstod i tida mellom 1100- og 1300-talet ..	450
	2.4.5	Døme på samisk substrat frå nyare tid	452
	2.5	Konklusjon	456
3		Latin og gresk	457
	3.1	Innledning	457
	3.1.1	Terminologi	458
	3.2	Latinen når Norge med kristendommen	458
	3.2.1	De tidligste latinske tekstene i Norge	459
	3.3	Latin og gammelnorsk	464
	3.4	Offisiell språkbruk	466
	3.5	Fra reformasjonstiden frem til ca. 1850	469
	3.6	Latin i Norge etter 1850	472
4		Mellomnedertysk	473
	4.1	Innleiing	473
	4.2	Lånord versus andre lån	475
	4.3	Purisme retta mot mellomnedertysk	476
	4.4	Omdiskuterte spørsmål	477
	4.4.1	Korleis kommuniserte hanseatane og nordmennene med kvarandre?	477
	4.4.2	Er det nokon samheng mellom språklege strukturendringar i norsk og kontakten med mellomnedertysk?	480
	4.5	Sluttord	481
5		Engelsk	481
	5.1	Innleiing	481
	5.2	Kontakt med gammalengelsk	482
	5.3	Seinmellomalderen og den tidlege nytida	484
	5.4	1800-talet: Engelsk inn i den norske skolen	484
	5.5	Engelskpåverknad på samtidsnorsken	485
	5.5.1	Importord frå engelsk	486
	5.5.2	Strukturpåverknad	488
	5.5.3	Korleis blir engelsk import normert i norsk?	489
	5.5.4	Meiningar om og haldningar til engelsk i norsk	491
	5.6	Domenetap	492
	5.6.1	Språkpolitisk fokusforskyving	492
	5.6.2	Kva for domene eller samfunnsområde er det eigentleg som er truga?	492
	5.7	Konklusjon	495

6	Norsk romani og valakisk romani	496
6.1	Innleiing	496
6.2	Romani	498
6.3	Forhistorie	498
6.4	Urromani	499
6.5	Valakisk romani	500
6.6	Nordromani	502
6.7	Pararomani	503
6.8	Norsk romani	505
6.9	Fonologien i norsk romani	506
6.9.1	Historiske merknader om fonologien i norsk romani	507
6.10	Morfologien i norsk romani	510
6.10.1	Historiske merknader om morfologien i norsk romani	511
6.11	Norsk romani som blanda språk	511
6.12	Funksjonelle skilnader mellom valakisk og norsk romani	512
6.13	Avsluttande merknader	513
7	Norsk tegnspråk	513
7.1	Innledning	513
7.2	En språkhistorie i spenningsfeltet mellom medisinsk og kulturelt perspektiv	514
7.2.1	Sammenhengen mellom lingvistisk beskrivelse og språkets status	514
7.2.2	Tidlige beskrivelser av tegnspråk	515
7.2.3	Tegnspråkbrukere og tegnstøttet kommunikasjon	515
7.2.4	Mange områder å kartlegge	516
7.3	Døveundervisning, døves organisasjonsliv og tegnspråkets status ..	517
7.3.1	Språkmiljø før døveskolene	517
7.3.2	Tiden etter etablering av døveskole i Trondheim i 1825	517
7.3.3	Flere døveskoler i Norge	519
7.3.4	Undervisning ved døveskolene etter 1880	519
7.3.5	Døves egne holdninger til tegnspråk	521
7.3.6	Døveorganisasjonene løfter fram tegnspråkets form	521
7.3.7	Tegnspråk skal tilpasses norsk	522
7.3.8	Brytningstid for tegnspråk	523
7.3.9	Lingvistisk forskning på og politisk anerkjennelse av NTS ...	524
7.3.10	Døv bevissthet og språklig anerkjennelse	525
7.4	Beskrivelser av tegnspråk	526
7.4.1	Tegnsystem i andre felleskap	526
7.4.2	Hjemmebaserte tegnsystem	527
7.4.3	NTS og andre tegnspråk	528

7.4.4	Sigvald Skavlan (1875) – Norges første beskrivelse av tegnspråk	529
7.4.5	Johannes Jørgensen (1910) – en strukturbeskrivelse av tegnspråk	529
7.4.6	Framstillingen av tegn i NTS	530
7.4.7	NTS i en tospråklig forståelsesramme	530
7.5	Hva kan tegnspråkets historie fortelle oss i dag?	531
7.6	Veien videre	531

Kapittel 7: Norsk som andrespråk **533**

FINN AARSÆTHER

1	Innledning	535
2	Internasjonal forskning om andrespråklæring	536
3	Andrespråk og fremmedspråk – forsøk på en begrepsavklaring	537
4	Norsk forskning om andrespråklæring	538
5	Norsk som andrespråk som historisk fenomen	541
6	Romanifolket til Norge	546
7	Skogfinner i Norge	549
8	Kvener i Norge	549
9	Nytt innslag av romfolk til Norge	551
10	Synet på minoriteter og flerspråklighet i første halvdel av 1900-tallet	551
11	Norsk i utvandrerfamiliene i USA	554
12	Det flerspråklige Norge etter 1970	556
13	Noen trekk ved norsk som kan være utfordrende for innlæreren	560
14	Oppsummering	562